

Arvostelu Teemu Ryyminin väitöskirjasta "De nordligste finner" ("Pohjoisimmat suomalaiset")

Lars Elenius

Historioitsija Teemu Ryyminin Tromssan yliopistossa marraskuussa 2003 valmistunut väitöskirja tuo tarpeellista uutta tietoa Pohjoismaitten suomalaisetnisistä vähemmistöistä. Tutkimus selvittää Norjan kveeneistä annettua kuvaa julkisuudessa - ennen kaikkea Suomessa ja Norjassa - 1700-luvun lopusta toisen maailmansodan puhkeamiseen asti. Ryymin on käynyt läpi laajalti sanomalehtiä, kirjoja ja muuta julkista materiaalia, jonka avulla hän selvittää, miten kuva kveeneistä muuttuu molemmissa maissa suhteessa suomalaisten ja tornionlaaksolaisten lisääntyneeseen Norjaan muuttamiseen. Hän osoittaa myös, kuinka käsitys kveeneistä muuttui vähemmistöpolitiikan ja yhteiskunnan ideologisten käännteitten myötä.

Ryyminin väitöskirja on poikkeus historioitsijoiden usein kapeasta kansallisesta näkökulmasta. Keinotekoinen kansallinen rajaus joka on vaivannut pohjoisten vähemmistöjen tutkimusta, murretaan tässä johdonmukaisesti ja perusteellisesti. Etnisten ja kansallisten vähemmistöjen tutkimusta on usein tehty ryhmien oman maan rajojen sisällä, ja myös lähdeaineisto on ollut peräisin ainoastaan oman maan arkistoista. Tähän on monia syitä. Ensinnäkin se, että kansallisia tutkimusmäärärahoja ollaan taipuvaisia myöntämään kansallisista lähtökohdista käsin. Toiseksi lähdemateriaali voi olla saavuttamattomissa kielellisistä syistä. Tämä koskee erityisesti suomenkielistä materiaalia skandinaavisille tutkijoille mutta jossakin määrin myös päinvastoin. Mutta tärkein tekijä kansallisen ja historiallisen painotuksen taustalla on varmaankin se, että historia on identiteettiä muodostava tieteenala. Se

koskee historiankirjoitusta sekä kansallisella, alueellisella että paikallisella tasolla. Oman identiteetin rakentaminen ohjaa sitä, mihin suuntaan historian valonheitin suunnataan. Siksi Ryyminin väitöskirja on niin vapauttava. Tutkimus ylittää valtioiden rajat. Edellytyksenä on, että tutkija hallitsee sekä suomea, norjaa että ruotsia, mutta rajoja ylitetään myös itse tutkimuksen tarkoituksessa. Ryyminin tavoite on tutkia - pääasiallisesti suomalaisen lähdemateriaalin valossa - miten Norjan kveenejä kuvattiin suomalaisessa julkisuudessa vuosina 1800-1939.

Kveeni-identiteetti luodaan "toiseuden" käsitteen pohjalta

Tutkimuksella on konstruktivistinen näkökulma, Ryymin tutkii sitä, miten kveenit esitettiin julkisuudessa ennen kaikkea Suomessa 1800-luvulta toiseen maailmansotaan asti. "Esittämisellä" tarkoitetaan tässä tapauksessa julkisuudessa annettua sanallista ja visuaalista kuvaa Norjan kveeneistä. Käytän arvostelussani välillä paljon arkisempaa sanaa "kuva" samasta asiasta. Tärkeimmät kysymyksenasettelut ovat seuraavat. Millaisia kveenien kuvaukset olivat ajanjaksolla 1800-1939? Mikä sai suomalaiset osallistumaan kveenikuvan luomiseen? Mitä kiinnostus kveenejä kohtaan ja heistä annettu kuva käytännössä merkitsivät Suomessa ja Norjassa, miten se vaikutti yhteiskuntakehitykseen?

Tärkeä lähtökohta analyysille siitä, miten esitykset syntyvät, on vastakohtapari "me" ja "he", yleisesti käytetty analyysimalli nykyisessä yhteiskuntatieteellisessä ja huma-

nistisessa identiteetin tutkimuksessa. Toisten ihmisten kuvaamisen kautta luomme omaa minä-kuvaamme. Identiteetti on riippuvainen sekä suhteista että tilanteista, sidottu tiettyyn aikaan ja paikkaan. Ryymin kuvaa haluavansa vastakohtaparin ”me-he” sijasta tutkia, miten tietty ”me” pyrki vetämään kveenit yhteyteensä, täsmennys joka vaikuttaa hieman tarpeettomalta. Relationaalisen analyysin ydin on juuri relaatio. Jotta tutkimusmenetelmä toimisi, on tutkittava nimenomaan itsensä ”meiksi” määrittelevien ja ”toisten” sosiaalisten tai etnisten ryhmien välisiä suhteita.

Edellämainitut ovat vähäisiä reuna-
muistutuksia. Valittu teoria sopii erinomaisesti suoritettuun tutkimukseen. Tutkimuksen ansioihin kuuluu myös tutkimusmenetelmä, eli että analysoidaan, miten julkinen kveenikuva sai aineksia eri tahoilta Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa. Tutkija selvittää, miten erilaiset sosiaaliset ja poliittiset ryhmät loivat uusia kuvia kveeneistä asettamalla aikaisemmat kuvaukset uuteen yhteyteen. Tutkiessaan kveenikuvan muuttumista hän erottaa muutamia tyypillisiä tapoja kuvata kveenejä.

Kielteiset ja myönteiset kuvaukset vaihtelevat

Kuvauksia kveeneistä alkaa ilmestyä 1700-luvulla, kun Pohjois-Suomi ja Tornionlaakso olivat vielä osa Ruotsin valtakuntaa. Silloin, samanaikaisesti Suuren Pohjansodan kanssa, suomalaisten talonpoikien muuttaminen Pohjois-Norjaan varsinaisesti alkaa. Siitä lähtien Ruijaan syntyy vähitellen kveeniväestöä ja 1800-luvun loppua kohti kveeniväestö kasvaa merkittävästi. Kveenejä kuvataan 1700-luvulta 1930-luvun lopulle asti monin eri tavoin julkisuudessa. Ryymin erottaa neljä kveenien kuvaamisen pääkategoriaa. Ensimmäinen on kielteinen kuva *maastamuuttajista*, jotka hylkäävät kotimaansa ja muuttavat Norjaan. Toinen on suomalaisen nationalismin intohimoinen käsitys kveeneistä sortopolitiikan erilaisten

muotojen *uhrina*. Kolmas on saman liikkeen vastakkainen kuva kveeneistä, jotka ovat *ylivoimaisia* muihin etnisiin ryhmiin ja kansallisuuksiin nähden ja varsinkin Pohjois-Norjan karuissa luonnonoloissa. Neljäs tapa on kuvata kveenit suomalaiskansallisten päämäärien *pioneereina*, olipa kyseessä sitten vastarinta norjalaista sulauttamispolitiikkaa kohtaan tai jokin muu.

Erilaiset esittämistavat liittyvät eri ajanjaksoihin mutta myös tahoihin, jotka kuvaa loivat. Kielteinen käsitys maastamuuttajista muodostettiin 1700-luvulla erityisesti ruotsalaisten hallintoviranomaisten taholta. Nykyinen Ruotsi ja Suomi olivat tuolloin samaa valtakuntaa, ja arvostelua esittivät sekä Pohjois-Suomessa että Pohjois-Ruotsissa asuvat hallintoviranomaiset. Hallitseva ideologia kielteisen kuvan takana oli ajan utilitaristinen hyötyajattelu. Norjaan muuttavien suomenkielisten katsottiin pettävän kotimaansa.

Vuonna 1809 Suomesta tuli osa Venäjän suurruhtinaskuntaa ja se sai suhteellisen suuren itsensä määräämisvallan. Suomen kasvavassa kirjallisessa julkisuudessa kveenien kuvauksilla oli kuitenkin vähäinen merkitys. Nationalistisesti suuntautuneet tiedemiehet keskittyivät pääasiassa karjalaisiin tai saamelaisiin, kun toisista kansanryhmistä kirjoitettiin jatkuvasti kasvavassa määrässä kirjoja ja lehtiä. Kveenien kuvaukset edustivat vastakkaisia näkemyksiä. Toisaalta suomalaiset omaksuivat ruotsalaisten kielteisen näkemyksen kveeneistä maastamuuttajina, jotka hylkäsivät isänmaansa. Toisaalta kveenit esitetään Pohjois-Norjan tarmokkaimpana ja taitavimpana ihmisryhmänä.

Fennomaanit kiinnostuvat kveeneistä

1840- ja 1850-luvuilla suomalaiset nationalistit eli niin sanotut fennomaanit alkoivat kiinnostua kveeneistä. Aatteellisena taustana oli niin sanottu heimoajatteluun. Taavoitteena oli koota pohjoiset suomenkieliset

vähemmistöt yhteisen suomalaisen ideologian suojiin. Näinä vuosina fennomaanit alkoivat julkisesti arvostella Norjan kveeneihin kohdistamaa kielipoliittikkaa.

Suomalaisten kiinnostus kveenejä kohtaan saavutti ensimmäisen huippunsa 1860-luvulla, kun Pohjois-Norjaan muutti suuri joukko suomalaisia vuosikymmenen puolivälissä olleiden katovuosien seurauksena. Erityisen aktiivinen kveenikysymyksessä oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, joka lähetti kirjeenvaihtajia Norjan ja Ruotsin suomenkielisille alueille selvittääkseen miten kveenejä kohdellaan. Kriittiset artikkelit johtivat kiivaisiin keskusteluihin skandinaavisessa ja suomalaisessa lehdistössä ja innostivat fennomaaneja ajamaan kveeniasiaa.

Kuvaa kveeneistä leimasi 1860- ja 1880-luvuilla ristiriitaisuus. Toisaalla vallitsi negatiivinen käsitys maastamuuttajista, jotka pettivät isänmaansa, toisaalla hallitsevaksi noussut käsitys kveeneistä kielisorron kohteena ja samalla kansanryhmänä, joka parhaiten kaikista selviytyy Jäämeren rannikolla.

1880-luvulla suomalainen arvostelu norjalaisten harjoittamaa kveenien kohtelua vastaan kärjistyi. Uusi käsitys kveeneistä tuli nyt käyttöön: kuva kveeneistä tyytymättöminä separatisteina. Uusi kuva tuki fennomaanien vaatimusta, että Suomi saisi Norjalta tai Venäjältä alueita Jäämeren rannikolta. Tässä yhteydessä syntyi uusi historiallinen näkemys, jonka mukaan kveeniasutus on Pohjois-Skandinaviassa ikivanhaa perua. Tulkintaa käytettiin aluevaatimusten perusteluna.

Fennomaanien ohella liberaalit piirit Suomessa rakensivat kveenikuvaa. Heidän käsityksensä ei ollut niin yhtenäistä ja kokonaisvaltainen kuin fennomaanien. Kaikenkaikkiaan kveenien merkitys suomalaisessa julkisuudessa oli vähäinen ensimmäisen maailmansodan loppuun asti. Sotien välinen levoton aika toi kveeniasian uudelleen julkiseen keskusteluun. Monet tekijät edistivät sitä. Yksi syy oli, että kieli oli tärkeä yhdistävä tekijä suomalaisille nationalisteille sotien välisenä aikana. Kielikysymys sai uutta merkitystä, kun

Suomesta tuli itsenäinen valtio. Kielipoliittisen liikehdinnän seurauksena kielinationalistinen aate valtasi alaa. Niin sanottu aitosuomalainen liike oli uusi ilmiö. Liike esitti vaatimuksia yhtenäisestä suomenkielisestä kansallisvaltiosta. Keskeinen järjestö oli Akateeminen Karjala-Seura (AKS). Sotien välisenä aikana kuva kveeneistä oli Suomessa vahvasti ihanteellinen ja yhtenäinen.

Hallittu tutkimus kveenien julkisuuskuvasta

Yksi Ryyminin väitöskirjan vahvoista puolista on, että hän kykenee tuomaan vivahteita kveeneistä muodostettuun yksipuoliseen uhrinäkökulmaan, joka on leimannut historiankirjoitusta 1900-luvun jälkipuoliskolla. Uusi näkökulma kattaa myös kveenien keskuudessa käydyn keskustelun etnisistä ja kielellisistä strategioista. Tämä ei ole Ryyminin väitöskirjan tarkoitus, vaan sen voi pikemminkin nähdä uuden tutkimuksen aiheena. Yksi esimerkki tällaisesta uudesta näkökulmasta on, että hän painottaa eri tahojen keskenään erilaisia tavoitteita. Tätä voi pitää tutkimuksen yhtenä ansiona.

Kiinnostaviin osuuksiin kuuluu myös se, miten kveenikuvan muutos Suomessa vaikutti norjalaiseen käytäntöön. Ei ole mitenkään uutta, että julkinen keskustelu on osa mielikuvien luomista samalla kun se vaikuttaa politiikkaan. Kiinnostavaksi sen tekee tässä yhteydessä keskittyminen julkisuuden analysoimiseen ja pitkä aikaväli. Toinen vahva puoli on suomalaisen ja norjalaisen lähdemateriaalin rinnakkainen käyttö, jonka ansiosta Ryymin voi arvioida suomenkielisten vähemmistöjen julkisuuskuvaa pohjoismaisesta näkökulmasta. Jotta tämä toteutuisi kokonaisuudessaan, tarvittaisiin tietysti vastaavaa tarkastelua Ruotsin tornionlaaksolaisista Suomen julkisuudessa. Tämän väitöskirjan puitteissa haaste olisi kuitenkin ollut liian suuri, se jää jatkotutkimuksen selvitettäväksi. Tällainen

vertaileva pohjoismainen näkökulma suomalaisvähemmistöihin vaatisi myös kehittyneempää teorianmuodostusta mitä tulee etnisyyden ja nationalismin välisiin suhteisiin. Niiden suhteissa on erotettavissa historiallinen ulottuvuus, jota tässä käytetty konstruktiivinen teoria ei ota huomioon. Konstruktivistisilla teoreetikoilla, jotka nostetaan väitöskirjassa esiin, on joko piilevä luokkanäkökulma tai epähistoriallinen näkemys etnisyyden ja kansakunnan rakentamisen yhteydestä. He katsovat tämän yhteyden kuuluvan Ranskan vallankumouksen jälkeiselle modernille aikakaudelle. Sellaisesta näkökulmasta on kuitenkin hankala analysoida Norjan ja Ruotsin vähemmistöpolitiikan eroja. Ruotsin politiikkaan on voimakkaasti vaikuttanut suomalaisten asema maassa jo ennen Ranskan

vallankumousta, kun taas Norjan kveeneihin kohdistunut vähemmistöpolitiikka on modernin aikakauden tuotos.

Lopuksi on vielä todettava, että edellämainitut nationalismien tulkintaa ym. koskevat heikkoudet ovat vähäisiä tutkimuksen ansioihin verrattuna. Tutkimus on kattava kuvaus siitä, miten kveenit etnisenä ryhmänä nousevat esiin erilaisissa tutkimuksissa, lehdissä, kirjoissa ja muussa julkisessa aineistossa alkaen 1700-luvulta ja päättyen 1930-luvun ajoittain hyvinkin kiihkeään keskusteluun. Ryymän osoittaa epätavallista kykyä hyödyntää ja tulkita erilaisia lähteitä sekä asettaa aineiston oikeisiin yhteyksiinsä.

Suomentanut Anna Alatalo